

UDC (УДК) 159:351.745.7
JEL Classification: K 30

Євхутич Ірина Миколаївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: Ira_026@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2926-1071

Серкевич Ірина Ростиславівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
e-mail: ira.serkevich@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7678-0291

ЗМІСТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО АСПЕКТУ УПРАВЛІННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто соціально-психологічний аспект управління в органах Національної поліції в умовах демократизації суспільства і формування в особового складу поліції відповідної правосвідомості, що дає змогу успішно виконувати покладені на них завдання щодо захисту інтересів особистості, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань. Окреслено методи дослідження, які ґрунтуються на положеннях загальної теорії пізнання, філософії, теорії держави і права, теоретичних положеннях науки соціального управління, психології та педагогіки. Проаналізовано практику діяльності правоохоронних органів, форми та методи роботи з становлення правосвідомості співробітників цих органів з управлінської та психолого-педагогічної позицій. Передбачено вирішення завдань з удосконалення формування правосвідомості співробітників поліції як найважливішого елемента соціально-психологічного аспекту внутрішньоорганізаційного управління системою цих органів та підвищення ефективності цього процесу. Зазначено, що важливість й актуальність вирішення цієї проблеми полягає у формуванні відповідної правосвідомості співробітників, а це має зумовити оздоровлення морально-психологічного клімату в підрозділах органів Національної поліції, створення у сформованому демократичному суспільстві привабливого образу поліцейського, який володіє високою правовою культурою і достатнім імунітетом.

Ключові поняття: Національна поліція, правоохоронна діяльність, правозастосування, юридична психологія, морально-психологічний клімат, правова культура, правова свідомість.

Yevkhutych Iryna,

Candidate of Law, Associate Professor
of the Department of civil law and procedure
of Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: Ira_026@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-2926-1071

Serkevych Iryna,

Candidate of Law, Associate Professor
of the Department of criminal-law disciplines
of Lviv State University of Internal Affairs
e-mail: ira.serkevich@ukr.net
ORCID ID: 0000-0001-7678-0291

THE CONTENT OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECT OF MANAGEMENT IN THE NATIONAL POLICE BODIES OF UKRAINE

Abstract. The article deals with the socio-psychological aspect of management National Police bodies under the conditions of democratization of society and the formation of police staff with a corresponding

legal consciousness that allows to perform successfully their entrusted tasks in protecting the interests of the individual, society and the state from criminal and other unlawful encroachments. Research methods are based on the provisions of the general theory of knowledge, philosophy, the theory of the state and law, the theoretical positions of the science of social management, psychology and pedagogy. The purpose of the article is to analyze the practice of law enforcement agencies, forms and methods of their activity for the formation of the legal consciousness of police employees in the context of managerial, psychological and pedagogical positions. In order to achieve this goal, the task of improving the formation of the legal consciousness of the police as the most important element of the socio-psychological aspect of the internal organizational management of the system of these bodies and increasing the effectiveness of this process is carried out. The importance and urgency of the solution of this problem is determined by the fact that the formation of the corresponding legal consciousness of the police employees should lead to improving the moral and psychological climate in the units of the National Police, making an attractive police image of a high legal culture and sufficient immunity in a democratic society. The process of formation of the legal awareness of police officers should be conceptually grounded and manageable. It is the process of management of specific employees who, in accordance with their legal consciousness, fulfill their official and civil duties, understand the expediency and necessity of their activities in the interests of citizens, society and the law.

Key concepts: National Police, law enforcement activity, law enforcement, legal psychology, moral and psychological climate, legal culture, legal consciousness.

DOI 10.32518/2617-4162-2019-1-15-21

Вступ

У період безпрецедентного динамізму соціальних, економічних, політичних та інших процесів, що відбуваються в суспільстві та державах на всьому пострадянському просторі, суспільна свідомість і практика державного управління не встигають адекватно реагувати на глобальні зміни в соціально-політичній, економічній та духовній сферах. Злочинність, яка віднедавна значно збільшилася, породила в багатьох громадян страх і зневіру в можливості держави забезпечити їхній захист і виконання програм економічних реформ. З огляду на такий стан доволі обґрунтовано можна стверджувати про суспільну кризу законності, одним із виявів якої є зниження рівня ефективності діяльності правоохоронних органів.

Політичні, економічні та соціальні потрясіння останніх років в Україні, що не мають аналогів за своєю глибиною, гостротою й наслідками, не могли не позначитися на стані правосвідомості працівників правоохоронних органів. Як наслідок – постала потреба в новому підході до її формування як вагомого елемента соціально-психологічного процесу управління.

Головними у правоохоронній і правозастосовній діяльності держави, від якої загалом залежить успішне функціонування системи, є співробітники органів Національної поліції. Як зазначає Л. М. Балабанова, професійна діяльність працівника правоохоронних органів пов'язана з дією різних стресогенних чинників. Постійна небезпека для життя і здоров'я, невизначеність і раптові зміни професійної діяльності, необхідність безперервного логічного і психологічного аналізу великої кількості інформації, напружена увага, висока відпові-

дальність за якість виконання завдання вимагають мобілізації всіх фізичних і психічних можливостей фахівця, його вміння керувати своїми почуттями і станами. У різних службових ситуаціях дуже важливо вміти вчасно помітити вплив стресогенних чинників, швидко й ефективно ліквідувати виниклу психічну напруженість, зняти негативний емоційний стан і втому, знайти внутрішню стабільність, знизити больові відчуття. Не менш важливою в діяльності працівника такої структури, як Національна поліція є здатність миттєво проводити вольову мобілізацію [1, с. 9].

Хоча система психологічної підготовки в органах Національної поліції інтегрується в єдину загальну систему професійної освіти як специфічна складова і не претендує на цілковите відособлення, вона має самостійне психологічне призначення [2, с. 134].

Ось чому в умовах широкої демократизації суспільства актуальною є проблема формування в особового складу поліції відповідної правосвідомості, що дає змогу гідно й успішно виконувати покладені на них завдання щодо захисту інтересів особистості, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань.

Важливість й актуальність вирішення цієї проблеми на сучасному етапі розвитку системи органів Національної поліції визначається, на наш погляд, і тим, що формування відповідної правосвідомості співробітників має зумовити оздоровлення морально-психологічного клімату в підрозділах цих органів, створення у сформованому демократичному суспільстві привабливого образу поліцейського, який володіє високою правовою культурою і достатнім імунітетом.

Для вирішення поставлених завдань використано праці таких учених-правознавців, як С. С. Алексєєв, В. Г. Афанасьєв, О. М. Леонтьєв, Б. Ф. Ломов, А. М. Омаров та інші, а також науковців, які тією чи іншою мірою досліджували проблеми діяльності працівників правоохоронних органів, – Л. М. Балабанова, Н. І. Буденко, В. В. Барчук, Н. Л. Гранат, С. С. Єсімов, В. І. Казанцев, О. М. Кокун, В. В. Луцик, І. Б. Михайловська, В. І. Пліско, В. П. Сальников, В. С. Чернявський та ін. Важливими є праці В. І. Барка, який розкрив психологічну сутність і розробив теоретичну модель проактивного підходу до управління персоналом правоохоронних органів. Він також виявив психологічні ресурси оптимізації основних компонентів структури управління персоналом цієї структури. Проте, незважаючи на означені досягнення у пропонованій до розгляду темі, актуальною є проблема формування високої правосвідомості співробітників органів поліції у зв'язку із наміром вступу України до світової спільноти, а також з огляду на вимоги до працівників правопорядку в сучасних демократичних суспільствах.

Метою цієї статті є аналіз практики діяльності органів Національної поліції, форм і методів роботи з формування правосвідомості співробітників цих органів з управлінської та психолого-педагогічної позицій. Для досягнення зазначеної мети передбачено вирішення завдань щодо вдосконалення формування правосвідомості співробітників поліції як найважливішого елемента соціально-психологічного аспекту внутрішньоорганізаційного управління системою органів Національної поліції та підвищення ефективності цього процесу.

Методи дослідження ґрунтуються на положеннях загальної теорії пізнання, філософії, теорії держави і права, теоретичних положеннях науки соціального управління, психології та педагогіки. Філософські методи (зокрема принцип об'єктивності) застосовувалися насамперед для встановлення вірогідності та повноти інформації про управління в органах Національної поліції в умовах демократизації суспільства та формування в особового складу поліції відповідної правосвідомості. Логіко-семантичний метод сприяв поглибленню понятійного апарату означеної проблематики. Системний підхід дав можливість виявити сутнісні особливості системи управління та з'ясувати роль у ній органів Національної поліції. Поєднання історичного і логічного методів дало змогу в хронологічній послідовності дослідити процес реформування органів Національної поліції. Статистичний метод використовувався для розкриття

досягнень і недоліків діяльності органів Національної поліції в умовах демократизації суспільства та формування в особового складу поліції відповідної правосвідомості. Завдяки порівняльному методу розкрито особливості державного управління впровадженням нормативно-правових засад діяльності органів Національної поліції. Для формування рекомендацій та пропозицій щодо шляхів удосконалення державного управління реформуванням органів Національної поліції у сучасних умовах застосовувалися методи індукції, узагальнення. Загалом у статті використовувався комплексний підхід, який забезпечив вивчення політичних, соціально-економічних, ідеологічних чинників впливу на зміст механізмів діяльності органів Національної поліції України.

1. Значення норм права у формуванні правосвідомості працівників Національної поліції

Нині на пострадянському просторі в більшості країн СНД, після краху тоталітаризму, а потім періоду застою, простежується доволі відчутна дезорганізація діяльності правоохоронних органів. Це виражається в кризі цільових соціальних установок співробітників поліції, що є вагомою перешкодою для формування ідей і норм правової держави та відповідного стійкого правопорядку. Відсутність у деяких випадках визначеності ідеології та стратегії реформ призводить до ослаблення соціальної захищеності і громадян, і співробітників поліції як членів цього суспільства, а це в підсумку дезорганізує і самі інститути влади, створюючи простір для сваволі та неправових дій.

На жаль, наявний нині розрив між ідеями правової держави і рівнем дійсного стану правопорядку певною мірою девальвує зусилля правоохоронних органів, знижує їхній авторитет і можливості підтримки правового порядку в країні. Надмірне застосування силових методів для вирішення цих проблем підриває авторитет права, а в окремих випадках навіть криміналізує органи правопорядку. Згадані соціально-політичні, економічні та психологічні аспекти часто спричиняють тією чи іншою мірою правовий нігілізм і навіть деформацію правосвідомості працівників поліції, що призводить найчастіше до збоїв в управлінні системою цих органів і зниження ефективності її діяльності, спрямованої на підтримку правопорядку.

Як указують вчені, правова свідомість працівників поліції є елементом соціально-психологічного аспекту управління в системі правоохоронних органів [3, с. 94]. Засвоюючи і реалізуючи правові норми, працівники поліції провадять свою професійну діяльність на

принципах суворого дотримання законності, тобто забезпечують правозастосування та правоохорону, необхідні для ефективного виконання ними завдань щодо забезпечення прав громадян і громадської безпеки. Суспільна правосвідомість водночас створює тло для їх роботи (явища схвалення, соціального престижу або, навпаки, осуду).

Зміст правосвідомості співробітників поліції, як відомо, пов'язаний із повсякденною правосвідомістю і багато в чому залежить від суспільної правосвідомості. Зокрема, автори зазначають великий обсяг, глибину й узагальненість правових знань працівників охорони громадського порядку, розуміння ними необхідності бездоганного дотримання закону в службовій діяльності [4, с. 78]. Тому доречно вважати законність не тільки найважливішим принципом служби, а й потребою, звичкою, стереотипом поведінки кожного поліцейського. Це, природно, полегшує процес регулювання поведінки як об'єкта управлінської діяльності в системі органів Національної поліції.

Правові знання працівників правоохоронних органів охоплюють відомості про правову діяльність, які, на думку Н. Л. Гранат, стають не просто елементом, а формою правової свідомості [5, с. 180]. Водночас важливо розуміти, що більшість порушень у роботі органів внутрішніх справ (укриття злочинців від обліку, фальсифікація матеріалів, рукоприкладство тощо) не пов'язані з незнанням законів, радше навпаки. Правомірною поведінкою співробітника правопорядку, розвиток позитивних правових звичок і відносин, зокрема в управлінській сфері, неможливі без формування глибокого і точного знання закону. Саме знання законів, теоретичні пізнання в галузі права є підґрунтям формування правових звичок та адекватних форм професійного реагування. Загалом можна стверджувати: що ширші професійні знання в галузі права, то вищою є юридична майстерність працівника і його керованість. В. М. Кудрявцев наголошує, що без знання і розуміння об'єктами управління правових норм немислима обґрунтована, точна і правильна оцінка ними правових явищ, формування ціннісних установок й орієнтації, адекватних їхній службовій діяльності [6, с. 16].

Знання права співробітником поліції передбачає не тільки його осмислення, а й можливість варіативної, адекватної ситуації, використання його на практиці. Цю обставину дуже добре розуміють працівники-практики.

Грунтуючись на викладеному, вважаємо, що процес формування правосвідомості співробітників поліції має бути концептуально обґрунтованим і керованим, а також дослідже-

ним. Саме ж управління цим процесом загалом є управлінням конкретними співробітниками, які виконують відповідно до сформованої у них правосвідомості свій службовий і громадянський обов'язок, розуміючи доцільність і необхідність своєї діяльності в інтересах громадян, суспільства і закону. Втім, як показують дослідження і практика діяльності правоохоронних органів, наявні нині принципи, форми і методи роботи з формування правосвідомості співробітників, а також її зміст не завжди є оптимальними і з управлінської, і з психолого-педагогічної позицій. Найчастіше вони мають багато недоліків, що нагромадилися в командно-адміністративній системі управління країною.

Якщо розглянути історію, то певною мірою активізацію виховної роботи, спрямованої на формування правосвідомості співробітників правоохоронних органів, можна простежити в 70–80-ті роки минулого століття в контексті комплексного підходу до розвитку особистості — єдності морального, трудового й естетичного впливу на формування людини. Однак повного відображення в теорії і реального втілення на практиці цей методологічний принцип не одержав. Усе зводилося до спрощеного розуміння єдності політичного, морального і трудового виховання. Правові аспекти водночас часто випадали з поля зору суб'єктів ідеологічної роботи, а робота виконувалася формально.

Після прийняття Конституції України, у якій отримали розумне співвідношення ідеологія і право та в якій право знайшло не інструментальне, підпорядковане значення, а свою початкову регулювальну роль і можливість впливати на ідеологію й управління, стало можливо по-новому і на цілком іншій основі підійти до процесу формування правосвідомості співробітників поліції [7, с. 164].

Варто також зазначити, що деякі науковці хоч і розглядали процеси формування правосвідомості співробітників правоохоронних органів, але, на жаль, підхід до розгляду цієї проблеми був багато в чому ідеологізований і нині із низки об'єктивних причин є недостатньо прийнятним, а чимало його концептуальних установок потребують докорінного перегляду.

На наш погляд, усе вказане зумовлює актуальність дослідження процесів формування правосвідомості співробітників поліції як найважливішого елемента соціально-психологічного аспекту внутрішньоорганізаційного управління системою правоохоронних органів, та вимагає наукової розробки теоретичних і прикладних аспектів цієї проблеми. У центрі такого дослідження мають бути і орга-

нізаційно-правові, і соціально-психологічні та ідеологічні закономірності, що зумовлюють підвищення ефективності процесу формування правосвідомості співробітників поліції і дають змогу впроваджувати результати дослідження у практику [8, с. 39]. Така постановка проблеми відповідає вимогам законодавства України в контексті сучасної правової реформи.

2. Особливості системи соціального управління та роль у ній органів Національної поліції

Соціальне управління є об'єктивно необхідним різновидом діяльності людей, що забезпечує узгодженість і впорядкованість їхніх спільних дій щодо досягнення суспільно значущих цілей і вирішення проблем, які водночас виникають. Виражається це управління у формі свідомого, ґрунтованого на пізнанні об'єктивних закономірностей і тенденцій, організуючого й узгоджувального впливу людей і на суспільство загалом, і на окремі його складові, інститути та індивіди зокрема. Важливою особливістю соціального управління є те, що в процесі його здійснення соціальні системи зберігають свою цілісність і здатність функціонувати в умовах мінливого середовища, що загалом є результатом діяльності людей (на відміну від біологічних і технічних систем).

За прийнятим у нашій країні визначенням, управління є особливим видом діяльності спеціально створених апаратів і спеціально призначених посадових осіб з упорядкування системи правоохоронних органів, забезпечення її оптимального функціонування та розвитку з метою ефективного виконання завдань у сфері боротьби зі злочинністю та охорони громадського порядку [9, с. 44]. Як відомо, оптимізацію процесу управління персоналом оцінюють за певними критеріями. Теоретично за оптимальної організації процесу управління кожен працівник Національної поліції виконуватиме свої функції на рівні власних максимальних можливостей на цей момент, без перевтоми, одночасно рухаючись вперед у своєму професійному й особистісному розвитку. Тому встановлення реальних можливостей працівника становить значний теоретичний і практичний інтерес для психологів та управлінців. Реальні можливості працівника поліції відображають єдність внутрішніх (фізичний стан, рівень знань, умінь, здібностей, мотивів) і зовнішніх (сім'я, друзі, колектив) умов, які заломлюються через особистість людини [10, с. 12]. Так, за статистикою, у різних регіонах США 40–70% викликів поліції – це прохання допомоги в ситуаціях, не пов'язаних із правопорушеннями (дані наведено за працею К. Бланчарда (Blanchard, 1997) [11, р. 44]).

Отже важливим є соціально-психологічний аспект соціального управління, тобто система методів і прийомів психологічного впливу на учасників процесу управління, водночас потрібно враховувати їхні вольові, емоційні й інші особистісні особливості. З уваги на це зазначимо, що соціальному управлінню властиві специфічні управлінські відносини, які є складним і багатоаспектним комплексом відносин та взаємозалежностей і окремих людей, і їх спільнот, що виникають у зв'язку зі здійсненням управління.

Маючи об'єктивний характер, управлінські відносини водночас є суб'єктивними, оскільки заломлюються через свідомість людей й удосконалюються ними в процесі пізнання об'єктивного світу. Тому основним компонентом будь-якої соціальної системи є людина, яка одночасно є і суб'єктом, і об'єктом управління, у зв'язку з чим соціально-психологічний аспект управлінської діяльності й має важливе значення, а максимальне його врахування безпосередньо впливає на ефективність діяльності соціальних систем.

Найпростішою конструкцією в соціальному управлінні є відносини керівник – підлеглий. Однак складність соціального управління полягає в тому, що поряд з таким індивідуальним співвідношенням існують і значно складніші конструкції, в яких суб'єкт й об'єкт управління є більш складними утвореннями або спільнотами, які організовують або здійснюють той чи інший вид соціально значущої діяльності (наприклад, державні органи, органи місцевого самоврядування, громадські організації, підприємства тощо).

Суттєва особливість психологічного аспекту соціального управління, основним компонентом якого є люди, полягає також у відсутності жорсткої, чітко вираженої детермінації між керуючим впливом суб'єкта (або керуючої підсистеми) і реакцією на нього об'єктів управління (керуючих підсистем). Об'єкти соціального управління в цьому випадку є доволі самостійними утвореннями, здатними до самоуправління і саморегуляції, яка визначається або будь-якими зовнішніми факторами, або чинниками, що стосуються діяльності об'єкта управління, який часто є складним системним багатофакторним утворенням (наприклад, підлеглі органи управління, колектив органу управління тощо) [12, с. 177].

Висновки

Значення соціально-психологічного аспекту в управлінні соціальними системами, зокрема системою органів Національної поліції, вагоме і багатоаспектне. По-перше, за його допомо-

гою в колективі працівників створюється відповідний психологічний клімат, який, по суті, є визначальним для досягнення цілей управління, що стоять перед системою. По-друге, його наявність дає змогу максимально повно використовувати моральний фактор для підвищення активності, ентузіазму та працездатності й колективу загалом, і окремих його співробітників. По-третє, облік цього аспекту дозволяє виробляти найефективніший стиль керівництва і підвищує авторитет керівника органу. Водночас потрібно враховувати їхні вольові, емоційні та інші особистісні особливості. З огляду на це зазначимо, що соціальному управлінню властиві специфічні управлінські відносини, які є складним і багатоаспектним комплексом відносин і взаємозалежностей і окремих людей, і їх спільнот, що виникають у зв'язку зі здійсненням управління.

Очевидно, якщо сьогодні відповідна правосвідомість життєво необхідна суспіль-

ству, то вона потрібна співробітникам правоохоронних органів поготів, тобто тим, хто бере на себе складні обов'язки боротьби зі злочинністю та з об'єктивних причин відчуває найбільш руйнівний злочинний вплив, зокрема й у сфері морально-правових орієнтирів. Тому, на наш погляд, проблеми формування та інтенсифікації правосвідомості співробітників поліції не менш важливі, ніж проблеми фінансування або матеріально-технічного забезпечення системи цих органів. Процес формування правосвідомості співробітників поліції має бути концептуально обґрунтованим і керованим, а також дослідженим. Саме ж управління цим процесом загалом є управлінням конкретними співробітниками, які виконують відповідно до сформованої у них правосвідомості свій службовий і громадянський обов'язок, розуміючи доцільність і необхідність своєї діяльності в інтересах громадян, суспільства і закону.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л. М. Психічна саморегуляція в діяльності працівників ОВС. *Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 берез. 2011 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т психології, менеджменту, соц. та інформ. технологій. Х.: ХНУВС, 2011. С. 9–12.
2. Єсімов С. С. Юридична психологія у діяльності органів внутрішніх справ в аспекті удосконалення управління. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 1. С. 134–141.
3. Плиско В. И. Формирование у сотрудников устойчивого психомоторного состояния к внешним проявлениям опасности. Киев, 1991. 128 с.
4. Барко В. І., Ірхін Ю. Б., Підюков П. П. Психологія управління командою міліцейського підрозділу. К., 2006. 228 с.
5. Гранат Н. Л. Правосознание и правовая культура. *Юрист*. 1998. № 11/12. С. 170–181.
6. Кудрявцев В. Н. Юридические нормы и фактическое поведение. *Советское государство и право*. 1980. № 2. С. 12–20.
7. Рудик П. А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. К.: Атіка, 2006. 255 с.
8. Барко В. І., Омельченко С. В., Ірхін Ю. Б. Самоуправління та управління командою поліцейського підрозділу. К., 2002. 68 с.
9. Барко В. І. Сучасні психологічні аспекти управління персоналом в органах внутрішніх справ. *Вісник Академії управління МВС*. 2007. № 4. С. 41–52.
10. Барко В. І. Методи управління персоналом органів внутрішніх справ: психологічні можливості оптимізації. *Соціально-психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти*: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 берез. 2011 р.). Харк. нац. ун-т внутр. справ, Навч.-наук. ін-т психології, менеджменту, соц. та інформ. технологій. Х.: ХНУВС, 2011. С. 12–17.
11. Blanchard K. H. *Mission possible: Becoming a world-class organization*. New York: McGraw-Hill, 1997.
12. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія. К.: Міленіум, 2004. 265 с.

References

1. Balabanova, L. M. (2011) Psykhichna samoreguljacija v dijalnosti pracivnykiv OVS [Mental self-regulation in the work of ATS employees]. *Socialjno-psykhologhichne zabezpechennja pravookhoronnoj dijalnosti: teoretychni ta prykladni aspekty (Socio-psychological support for law enforcement activities: theoretical and applied aspects)*: Proceedings of the Scientific and Practical Conference, 9–12. Kharkiv [in Ukr.].
2. Jesimov, S. S. (2013) Jurydychna psykhologhija u dijalnosti orghaniv vnutrishnikh sprav v aspekti udoskonalennja upravlinnja [Legal psychology in the affairs of the internal affairs bodies in the aspect of improving management]. *Naukovyj visnyk Ljvivskogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav (Scientific herald of Lviv State University of Internal Affairs)*, 1, 134–141 [in Ukr.].

3. Plysko, V. Y. (1991) Formirovanie u sotrudnikov ustoichivogo psikhomotornogo sostoianiia k vneshnim proiavleniiam opasnosti [Forming a stable psychomotor state among employees for external manifestations of danger]. Kiev [in Ukr.].
4. Barko, V. I., Irkhin, Ju. B., & Pidjukov, P. P. (2006) Psykhologhija upravlinnja komandoju milicejsjkogho pidrozdilu [Psychology of the command of the police unit]. Kyiv [in Ukr.].
5. Ghranat, N. L. (1998) Pravosoznanye i pravovaja kuljtura. *Urist (Lawyer)*, 11/12, 170–181 [in Rus.].
6. Kudriavtsev, V. N. (1980) Iuridicheskie normy i fakticheskoe povedenie [Legal norms and actual behavior]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo (The Soviet state and law)*, 2, 12–20 [in Rus.].
7. Rudyk, P. A. (2006) Konstytucijna reforma v Ukraini: problemy ta perspektyvy [Constitutional reform in Ukraine: problems and perspectives]. Kyiv: Atika [in Ukr.].
8. Barko, V. I., Omeljchenko, S. V., & Irkhin, Ju. B. (2002) Samoupravlinnja ta upravlinnja komandoju policejsjkogho pidrozdilu [Self-management and command of the police unit]. Kyiv [in Ukr.].
9. Barko, V. I. (2007) Suchasni psykhologhichni aspekty upravlinnja personalom v orghanakh vnutrishnikh sprav [Modern psychological aspects of personnel management in internal affairs bodies]. *Visnyk Akademiji upravlinnja MVS (Bulletin of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs)*, 4, 41–52 [in Ukr.].
10. Barko, V. I. (2011) Metody upravlinnja personalom orghaniv vnutrishnikh sprav: psykhologhichni mozhlyvosti optymizaciji [Methods of Personnel Management in the Internal Affairs: Psychological Optimization Opportunities]. *Socialjno-psykhologhichne zabezpechennja pravookhoronnoji dijaljnosti: teoretychni ta prykladni aspekty (Socio-psychological support for law enforcement activities: theoretical and applied aspects)*: Proceedings of the Scientific and Practical Conference, 12–17. Kharkiv: KhNUVS [in Ukr.].
11. Blanchard, K. H. (1997) Mission possible: Becoming a world-class organization. New York: McGraw-Hill.
12. Kokun, O. M. (2004) Optymizacija adaptacijnykh mozhlyvostej ljudyny: psykhofiziologhichnyj aspekt zabezpechennja dijaljnosti [Optimization of adaptive possibilities of a person: psycho-physiological aspect of maintenance of activity]. Kyiv: Milenium [in Ukr.].

*Стаття: надійшла до редакції 03.01.2019
прийнята до друку 07.02.2019*

*The article: is received 03.01.2019
is accepted 07.02.2019*